

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 34 Volume: 7 Issue: 34

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İSMET ÖZEL'İN "DİŞLERİMİZ ARASINDAKİ CESET" ŞİİRİ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

AN ANALYSIS ESSAY ON "DISLERİMİZ ARASINDAKİ CESET" POEM OF ISMET OZEL

Selim SOMUNCU*

Öz

1960 kuşağı şairlerinden olan İsmet Özel, 60'lı yıllardan itibaren savunduğu sol içerikli görüşlerini 1971'de İslamcılık¹ düşüncesine bağlanarak değiştirmiştir. Bu değişimle yetinmeyen Özel'in biyografisinde ikinci bir dönüm noktası ise Türklük düşüncesine yöneliştir. Özel, 1999'dan itibaren içeriğini tamamen kendine göre dolduracağı/düzenleyeceği yeni bir Türk ve Türklük mefhumu ile okurlarının karşısına çıkmaya başlamış ve 2003'den sonra ise bu Türklük görüşü düşünce dünyasında baskın bir yer edinmiştir. Bu düşünsel değişimlere rağmen İsmet Özel'de değişmeyen bir şey yazı hayatına başladığı ilk yıllardan itibaren bilim, teknik, şehir, medeniyet ekseninde modernleşme ve kapitalizm kavramlarını sıkça işlemesidir. Bu başlıklarda birçok Türk aydınından oldukça farklı düşünen Özel'in görüşleri sivri uçlu ve eleştirel bir içeriğe sahiptir. Bu çalışmada öncelikle İsmet Özel'in tema ve içerik olarak şiirlerinin genel niteliğine kısaca yer verilecektir. Sonrasında modernlik ve kapitalizm eleştirisini konu edinen metinlerden biri olan *Dişlerimiz Arasındaki Ceset* şiirinin çözümlemesi yapılacaktır. Özel'in diğer şiirleri, poetikası ve bazı edebî türlerde kaleme aldığı yazıları bütün bir bağlam olarak düşünülecek olursa iire yönelik olarak yapacağımız çözümleme denemesinde bu bağlamın ana hatlarına sıkça başvurulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İsmet Özel, Dişlerimiz Arasındaki Ceset.

Abstract

İsmet Ozel, a poet of the 1960s, changed his left-wing views that he supported since the 1960s by devoting himself to the notion of Pan-Islamism in 1971. Apart from this change, a second turning point in Ozel's biography is related to his inclination for the notion of Turkishness. In 1999, Ozel started to present his ideas to his audience with a new notion of Turk and Turkishness whose content he could complete or organize as he wished, and this new notion of Turkisness has occupied a significant place in his worldview after 2003. Despite the changes in his views, one thing that has remained the same in İsmet Ozel's life, since he started his writing career, was his frequent use of the concepts of modernization and capitalism in the realm of science, technology, urbanization and civilization. Being quite different from the ideas of many other Turkish highbrows in relation to these topics, Ozel's views had rather keen and critical contents. In this study, the general characteristics of İsmet Ozel's poems will be examined with a focus on their themes and contents. Then an analysis of one of his poems called "Dislerimiz Arasındaki Ceset" (The Corpse Between Our Teeth) which deals with the criticism of modernization and capitalism will be made. When Ozel's other poems, notion of poetry, and writings in some other literary genres are considered as a whole, the main principles of this combination will often be used to analyze the poem.

Keywords: İsmet Ozel, Dişlerimiz Arasındaki Ceset (The Corpse Between Our Teeth).

Dişlerimiz Arasındaki Ceset

Biz şehir ahalisi, Kara Şemsiyeliler!

Kapçıklar! Evraklılar! Örtü Severler!

*Yrd. Doç. Dr. Selim SOMUNCU, Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, eposta: selimsomuncu@hotmail.com

¹İslamcılık, Türkiye ve diğer Müslüman ülkelerde sosyolojik bir kategori olarak değerlendirilen ve sosyal bilim literatüründe karşılığı olan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Osmanlı'da 19. yy.'ın son çeyreğinde devletin idamesi için Jöntürklerin entelektüel katkılarıyla geliştirilen Panislamist politikalar İslamcılık için kimilerine göre birmilat, kimilerine göre ise bir başlangıç noktası olarak görülmektedir. Bu kavramın kapsam ve içeriğiyle ilgili olarak azımsanmayacak sayıda yayım bulunmaktadır. Bu konuda önemli bir yayım için bk.: (Bora, Gültekinil: 2005)

Çıgıllıklardan çadır yapmak şanı bizdedir.
Bizimdir yerlere tükürülmeyen yerler
Nezaketten, haklılardan yanayızdır hepimiz
Sevinmemiz çapkıncadır, ağlatır bizi küpeştelere
Yaşamak deriz -Oh, dear- ne kadar tekdüze
Katliamlar ne kötü be birader
Güneş, neredeysek orada bulur bizi
Ya cünûp ve yalancı veya miskin ve ülser.
Falımız neyse çıksın diye açarız indeksleri
Sayılar bizi bulur, o ayıp işaretler
Saframızla kesemizi birleştiren anatomi bilgisi
Hadım tarih, kundakçı matematik, geri kafalı grammer
Evet bunlar gizlice örgütlenerek alnımıza
Verem Olmak Üretimi Düşürür ibaresini çizer
Biz şehir ahalisi, üstü çizilmiş kişiler
Kalırız orda senetler, ahizeler ve tren tarifesiyle
Kim bilir kimden umarız emr-i b`il-ma`ruf
Kim bilir kimden umarız nehy-i ani`l-münker
Bize yalnız oğulları asılmış bir kadının
Memeleri ve boynu itimat telkin eder.²

İsmet ÖZEL

Giriş

İsmet Özel şiir ve düzyazılarında bilim, teknik, şehir, medeniyet, modernleşme ve kapitalizm kavramlarını sıkça işlemiştir. Özel'in metinlerinde bu temaların sonucunda ortaya çıkan olgulardan birisi anomidir. İnsanların kendi kültüründen, geleneğinden, özünden uzaklaşması, beraberinde Batı'nın maddeci, tanrıtanımaz, hümanist anlayışının ürünü olarak birbirine yabancılaşan varlıklar haline gelip hayatlarını sürdürmeye çalışmaları Özel'in şiirinde sıkça işlenen konular olmuştur. "Şehir hayatının önem ve yaygınlık kazanması insanın tabiata olan uzaklığını artırmış ve tabiat üzerinde insanın kurduğu denetim insanın tabiata ve kendine yabancılaşmasına yol açacak biçimde belirmiştir." (Özel, 1988: 74) Bunları emperyalizmin neticesi olarak gören Özel, emperyalizm denilince sadece bankaların, tröstlerin, petrol kumpanyalarının akıllara gelmemesi gerektiğini dile getirir. Ona göre emperyalizm, içinde yozlaşma olan bir yaşama biçimini, bir kültürü dayatmaktadır. "O reklam ışıklarıyla bizi boğan şehirler, o şehirlerin uzun saçlı gençleri, rüküş karıları, geniş kalçalarıyla rahat koltuklara gömülmüş ak yakalı kara yürekli efendi kılıklı adamlar" bir anlamda emperyal yaşamla biçimlenen kültür parçalarıdır. (Özel, 2008-b: 205) Modernliğin güçlü şekilde yaşandığı bir ülke olarak Türkiye ise "dünyanın yeniden oluşturulmasının en etkin biçimde arayış halinde olduğu ülkelerden biri; güçlü bir biçimde Batılılaşan ama köklü biçimde Müslüman, hem kentsel hem kırsal ve kendi içinde önemli bir ulusal çatışmayla karşı karşıya olan bir ülke. Geçmişle gelecek arasında bir tercih yapmaya değil, bu ikisini bir araya getirmeye çaba gösteren" bir ülkedir. (Touraine, 2004: 12) Bu nedenle toplumcu yapısı olan İsmet Özel'in şiirleri Türkiye'de modernleşmenin en hızlı yaşandığı bir çağın müşahadesini de okurlarına sunar.

Hemen her şiirinde zorlayıcı bir dil kullanan İsmet Özel'in şiirlerinde kapalı anlatımı tercih ettiği zaman zaman söylenegelmiştir.³Onun bu kapalı anlatımını Enis Akin şu şekilde yorumlar: "Arzuyu içermesi beklenen, ama bunu hiçbir zaman karşılamayan dil, o zaman,

² Şiirden yapılan alıntılar şu kaynaktan: (Özel, 2001: 227-228)

³ İsmet Özel'in şiire ve şiir diline ilişkin şu tanımlaması aynı zamanda şiirde anlam hakkındaki görüşlerini de kısmen içermektedir: "(...) şiir anlatılmaz bir şeyin anlatılmaya çabalanmasının sonunda, anlatılabilir bir şeyin yeniden anlamlı kılınması için gösterilen bir çabanın sonunda yeterince anlatılmayan bir şeyin etkili bir anlatıma kavuşturulması uğrunda harcanan çabaların sonunda ortaya çıkar. Öyleyse dilin bütün öneminin muhafaza edilerek kullanıldığı bir ortamda değil, dilin kendi anlatım kolaylığını kaybettiği, insanların günlük yaşayışlarında kelimelerin anlamlarını gücüne ulaşamadıkları, kullanılan dilin gerektirdiği ilişkilere olan güvenin sarsıldığı bir ortamda şiir, insanların özlediği, istediği ve işlerine yarayacağına inandığı bir etkinlik olarak belirir." (Özel, 1989: 23)

sadece "dil" ancak ve ancak bahsettiği şeyden bahsetmiyormuş gibi yaparak, kendini örterek bu imkânsız görevi küstürmeyecek, başarmaya yeltenecektir, İsmet Özel'in şiiri neye ilişkinse ondan uzak durur, nesnesini içermez, sadece eksikliğini var eder." (Akın, 2003) *Dişlerimiz Arasındaki Ceset* şiirine yönelik çözümleme denemesinde kapalı anlamları açarak Klasik Türk edebiyatında sıklıkla kullanılan şerh geleneğine yakın bir çözümleme yapacağız. İsmet Özel'in kullandığı imge, imaj, metaforlar ve şairin tüm metinlerindeki modernizm, kapitalizm eleştirisini bir bağlam –context- olarak düşünecek olursak bu bağlam üzerinden bütünsel çözümleyici bir okuma önerisi sunacağız. Çünkü "bir metni ancak çoğulcu okumalarla bütün ayrıntılarıyla/buutlarıyla anlamak mümkündür." (Aktaş, 2000: 29)

Şiirin Antikapitalist ve Antimodernist Söylemle İnşası: *Dişlerimiz Arasındaki Ceset*

Özel'in yaşadığı ilk ideolojik değişimden sonra⁴ 1982 yılında yazdığı *Dişlerimiz Arasındaki Ceset* yukarıda Özel şiirine ilişkin olarak saydığımız nitelikleri üzerinde taşıyan şiirlerden biridir. Bu şiirde temel mesele modern kapitalist dünyada insan –modelleri- denilebilir. Çünkü kapitalist modernleşme modeli kapitalist insanla tanımlanır ve Özel'e göre kapitalizm para kazanmak adına her şeyi yozlaştırır. Giyilmiş pantolon satarak, süfli görünüşlü ceket satarak ve bunu bir şekilde moda haline getirerek insanların cebinden paralarını alır. İnsanları düşünce ağırlığı alınmış, yücelme inadı törpülenmiş ya da yok edilmiş bir yeni kurulu düzen çerçevesine oturtur. (Özel, 2008: 270)

Dişlerimiz Arasındaki Ceset modern hayatın başat unsurlarıyla kurulmuştur ve bunları eleştiren bir yapı arz eder. Şiirde kapitalist ve modernist özneyi temsil eden "şehir ahalisi"dir. Şiir "şehir ahalisi"ni konuşarak başlar. Burada özellikle eleştirisi yapılan şey salt modern kapitalist olgular değildir. Modern kapitalist olguları da içeren ve daha çok bütünüyle modern-kapitalist hayatın esiri olmuş şehirli insan tipi "şehir ahalisi" şeklinde özelleştirilerek eleştirinin merkezine alınır. Şehrin içerisinde "kendine sunulanı yaşayarak yabancılaşmaktan kaçamayan modern insanın durumunu ele alan şair" (Tüzer, 2007: 279) eleştirel bir söylem de geliştirir. Mustafa Kutlu, Özel'i bu şiiri yazmaya iten sosyal oluşumu şu şekilde betimler: " (...) Nefsin bu 'doymak bilmez' yapısını keşfeden kapitalizm insanın yumuşak karnına her geçen devirde yeni darbeler indirdi. Bunun için bilimi, teknolojiyi, sanatı, siyaseti, sporu, aklınıza ne gelirse onu kullandı. Sonunda 'tüketim ekonomisi' bütün dünyaya hâkim oldu. Artık bir 'şehir ahalisi' türemiş idi." (Kutlu, 2011)

"Şehir Ahalisi"nin Şiiri

"Biz şehir ahalisi, Kara Şemsiyeliler!
Kapçıklar! Evraklılar! Örtü Severler!
Çıglıklardan çadır yapmak şanı bizdedir.
Bizimdir yerlere tükürülmeyen yerler"

Şiirin bu ilk bölümünde peş peşe sıralanan "Kara Şemsiyeliler", "Kapçıklar", "Evraklılar", "Örtü Severler" ifadeleri şiirdeki eleştirel tonun habercisidir. Görüldüğü üzere bu ifadeler bahsedilen "şehir ahalisi"ne yönelik olumsuzlayıcı sıfatlar olarak şiire girer.⁵Gerek "kara" sözcüğünün çağrışımı gerekse şemsiyenin örtme, koruma işlevi ve bu iki sözcüğün yan yana yer alması "Kara Şemsiyeliler"i bağlam içinde imgeleme dönüştürür. Kara Şemsiye, kirli ilişkileri, meşru olmayan işleri çağırıştırır. Kapitalizm özelinde söylenecek olursa bu kirli ilişki kara paradır."Meşru olmayan her iş hem karadır hem de karanlıktır. Para da meşruluğunu yitirdiği için hem kararmış hem de karanlıklaştırmıştır." (Aktaş, 2000: 45) Dolayısıyla "Kara Şemsiyeliler" kirli ilişkilerin, kara paranın altına sığınan özneyi temsil etmektedir denilebilir. "Evraklılar" ise bu tip öznelerin bürokrasideki temsilcileri olarak düşünülebilir. "Örtü Sever" istiaresi ise yine bu öznelerin yaptıkları kötülükleri örtbas etmelerini ifade eder. Bu

⁴ Yukarıda belirttiğimiz üzere yaşamı boyunca birkaç kez ideolojik değişimler yaşayan İsmet Özel'i ve şiirini önemli kılanın kimliğindeki bu değişimler olduğuna işaret eden araştırmacılar da vardır. bk. (Aktaş, 2000: 9)

⁵*Dişlerimiz Arasındaki Ceset* şiirinde "kara şemsiyeliler", "kapçıklar", "evraklılar" ve "örtü severler" olarak nitelendirilen "şehir ahalisi"ne yönelik yapılan eleştirinin sınırları, *Partizan* şiirinde "tecimevleri", "poker", "sinema" ve "genelev"le simgeleştirilen 'kendine akarak boğulan herkesler'le birlikte ele alındığında daha da genişlemektedir. (...) *Üç Frenk Havası* adlı şiirinde ise şehrin içerisinde kendine yabancılaşarak yaşayan bu insanların özelliklerine "kaypak ilgileri", "zarif ihanetleri", "bozuk paraları", "sivilceleri", "pahalı zevkleri" ve "ucuz cesaretleri" de ekleyen şair, modern toplumlarda mekânların/şehrin nasıl tüketildiğine de işaret eder. (Tüzer, 2007: 186-187)

öznelerşanlarını çığlıklarıyla imar ederler.Yatıp kalktıkları evler, yiyip içtikleri restoranlar, çalıştıkları ofisler mekân olarak şiirdeki ifadeyle “yerlere tükürülmeyen yerler”dir. Yanıbu mekanlarson derece sterilyerlerdir.

“Nezaketten, haklılardan yanayızdır hepimiz
Sevinmemiz çapkıncadır, ağlatır bizi küpeşteler
Yaşamak deriz-Oh, dear-ne kadar tekdüze
Katliamlar ne kötü be birader”

Bu şehirli insanlar kendilerini nazik olarak tanıtır. Fakat nezaketi uygulamazlar, sadece nezakete özenirler.⁶ Dolayısıyla“nezaket”, burada samimiyetten uzak, gösterişe dayalı ilişkileri imleyen bir ifade olarak kullanılmıştır. Samimiyetsizlik tespitini pekiştiren bir diğer ifade sonraki dizede geçen “sevinmemiz çapkıncadır” ifadesidir. Bu ifade samimiyete dayalı değil salt haz kaynaklı bir duyguyu işaret eder. Özel’e göre medeniyet insanlara inceliği veriyor karşılığında içtenliği alıyor. (Özel, 1988: 95) “Haklılardan yanayızdır.” Her zaman haklılardan yanadırlar. Haklının kim olduğu ise adalet ölçülerine göre belirlenmez. Nitekim burada söylem ve söylemi inşa edendize yapısı içeriğe inmemizi daha da kolaylaştırır. Gerek doğal konuşma dilinde gerekse kalıplaşmış söz öbeği olarak düşünüldüğünde Türkçe’de“adaletten yana olmak”, “adil olmak”ya da “mazlumun yanında olmak” şeklinde kullanılan ifadeler vardır. Şiirde ise bu kalıplaşmış sözler değiştirilerek ironiyi de içeren bir söylem kurulmuştur: “haklılardan yanayızdır.” Buradaki haklılar, “her zaman ben haklıyım” söylemini dayatan ben merkezli tavırla aynı kategoride düşünülebilir. Güç kimde ise ondan yanayız, şeklinde de dile getirilebilir. Çünkü gücü elinde bulunduran haklılığını da kolay ispatlar ve yine kolaylıkla her şeyi kendi kişisel çıkarına çevirebilir. Türkçe’de “Haklılardan yanayızdır.” ifadesini açacak şu alternatif deyim bizce burada anlatılan öznenin durumunu tam olarak karşılar:“Yaralı parmağa işememek.”

“Sevinmemiz çapkıncadır, ağlatır bizi küpeşteler” Bu şehir ahalisinin sevgileri çapkıncadır, yani tüketime ve fuhşa dönüktür. Bunlar büyük acılar ve sevinçler yaşamazlar.Ağlamak ve küpeşte sözcüklerinin şiirin genel bağlamı içerisindeki çağrışımları düşünüldüğünde uzun seyahatler akla gelir. Burada anlatılan insan tipine ilişkin olarak bunlar gerek iş amaçlı gerekse özel zevkleri için uzun yolculuklara çıkarlar. Bunu temsilen şiire teknik bir terim olarak geminin bir parçası olan küpeşte⁷ sözcüğü girmiştir.Ayrıca bu dörtlükteki son iki dize doğrudan “şehir ahalisi”nin ağzından alıntılanmış bir konuşma cümlesi olarak şiire girer. “Yaşamak deriz-Oh, dear-ne kadar tek düze/ Katliamlar ne kötü be birader.” Doğal söyleyişi⁸ içeren bu konuşma cümlesi “şehir ahalisi” olarak tanımlanan insanlara ilişkin tanımlamayı daha gerçekçi kılar ve pekiştirir. Hayatın tekdüzeliği ne kadar sıkıntı verebilirse bir insana, Dünyada yaşanan katliamlar da ancak o kadar canlarını sıkır.“Katliamlar ne kötü **be birader**” Nitekim seçilen bu mısra, –vurguda da belirtildiği üzere–katliam sonucu öldürülen insanlara karşı duyarsızlaşan modern-kapitalist özne söylemine ilişkin göstergeler içermektedir.

Haz ve Servetin Peşindeki Özne

“Güneş, neredeysek orada bulur bizi
Ya cünûp ve yalancı veya miskin ve ülser.
Falımız neyse çıksın diye açarız indeksleri
Sayılar bizi bulur, o ayıp işaretler”

“Güneş, neredeysek orada bulur bizi” Biz nerede çıkmaza düşsek, bir çıkar yol mutlak bulunur, şeklinde okuyabileceğimiz bu dizeye alternatif bir deyim olarak Türkçe’de “dört ayağı üzerine düşmek” ifadesi kullanılmaktadır. Yani bu dize şehir ahalisinin sürekli dört ayağı üzerine düşen talihli yanına vurgu yapar. “Cünûp” ve “yalancı” sıfatlarına ise bir önceki

⁶ İsmet Özel’in buna benzer bir temayı işlediği *Zarafet ve Medeniyet* başlıklı denemesi için bk. (Özel, 1988: 94-97)

⁷“Gemilerde güverte hizasında iskarmoz bağlarına tutturulan dikmelerin dış yüzlerine kaplanan kaplamaların oluşturduğu siperler, borda kaplamalarının en üstü, güverteden yukarı kalan bölümler, korkuluk, parapet.” (TDK, 2005)

⁸ Doğan Aksan’a göre şiiri çekici kılan, ona içtenlik getirerek etkileyici ve kalıcı olmasını sağlayan özelliklerden biri doğal söyleyiştir. Doğal söyleyiş çoğu zaman konuşulan dilden, günlük konuşma dilinden, yerleşmiş anlatım biçimlerinden, kalıplaşmış öğelerden yararlanılarak gerçekleştirilir. (Aksan, 1993)

dörtlükte geçen “çapkınca” imajı da eklendiğince insel sadakatsizliğe dönük zina eylemini çağırır. “Miskin” ve “ülser” ise alkolle beraber içine girilen tutum ve rahatsızlıklarını çağırır. İsmet Özel’de özellikle alkol/şarap ve şehir birlikte anılır. *Amentü* şiirinde “marşlara ayarlanmak hevesindeki sesim/gider şehre ve şaraba yaltaklanarak” der şair. (Özel, 2001: 180) Bu açıdan “İnsanlar kapitalist bir şehirleşme anlayışının getirdiği olumsuz şartlar altında kendi öz kimliklerini kaybederek başka kültürlerin ve medeniyetlerin hegemonyası ve fiziksel büyüyle sarhoş olmaktadır. Aynı şekilde şarap da şehirlerde çağdaşlaşmanın getirmiş olduğu bunalım sonucu çokça tüketilen bir içkidir. Kendi kimliğini kaybeden insanlar bir zorunluluk gereği şehre ve şaraba yaltaklanmaktadır.” (Aktaş, 2000: 86) “Falımız neyse çıksın diye açarız indeksleri” dizesi modern kapitalist “şehir ahalisi”nin fal karşısındaki tutumuna yönelik çeşitli çağrışımları içinde barındırır. Şöyle ki avamın gönlünü avutmak için kullandığı fal, onlar için zaman zaman kumara da dönüşebilen bir eğlence aracıdır. Yine şiirdeki çağrışımsal ilişkiden hareketle bir ihtimal daha düşünülebilir: Burada modern kapitalist insanın falı bilindik bir fal değildir. İndeks sözcüğünün çağrışımından hareketle buradaki -modern- falın borsa olduğuna yönelik bir çıkarımsamada bulunabiliriz. Müteakip dizedeki “ayıp işaretler” ise sayısal bir değerle ifade edilen, kendine mahsus -birim- işaretleri olan ve borsanın mutlak surette kazandırdığı ya da kaybettirdiği para olarak düşünülebilir. Özel bir yazısında şehri haz ve servetin merkezi olarak tanımlar. (Özel, 2012: 46) Dolayısıyla şiirin özellikle bu dörtlüğünde “şehir ahalisi”nin en belirgin nitelikleri olan haz ve servet düşkünlüğüne yapılan bir vurgudan söz edilebilir.

“Verem Olmak Üretimi Düşürür”

“Saframızla kesemizi birleştiren anatomi bilgisi
Hadım tarih, kundakçı matematik, geri kafalı gramer
Evet bunlar gizlice örgütlenerek alnımıza
Verem Olmak Üretimi Düşürür ibaresini çizer”

Dörtlüğün ilkdizesinde safra ile kese sözcükleri aynı yerde bulunmakta ama yanyana geçmemektedir. Kese, eskiden para cüzdanı olarak kullanılan eşyayı hatırlatmaktadır. Safra ve kese sözcüklerinin aynı dizede geçmesi bir çağrışım yaratır. Safrakesesi, vücuda alınan besinlerin sindirilmesine katkı sağlayan bir organdır. Burada sindirim sisteminin mideye giren her yiyeceği hazmetmesiyle, bu şiirde özellikleri anlatılan kapitalist “şehir ahalisi”nin kendi çıkarına ya da kendi kesesine katkı sağlayacağını düşündüğü her şeyi zimmetine geçirmesi sırasında çağrışımlara dayalı şiirsel bir ilişki kurulmuştur. Bir bilgi çeşidi olarak şiire giren “anatomi bilgisi” hem yukarıdaki çağrışımları güçlendiriyor hem de temsili bir gösterge olarak şiirde yer alıyor. Şöyle ki “anatomi bilgisi” kapitalist öznenin sömürüsüne hizmet eden bilimleri temsil etmektedir. Fakat sonraki dizede bu düzeni sürdürmede işleri kolaylaştıran bilimi temsilen anatomidışında başka bilim dallarının isimleri de geçer. “Hadım”, “kundakçı” ve “geri kafalı” olarak nitelenen gramer, tarih ve matematik gibi bilimler kapitalist modernleşmeye hizmet eden unsurlar olarak şiire girer. Çünkü Özel’in deneme ve şiirlerinde kurduğu bu antimodernist söyleme göre bilim teknokratik ve bürokratik medeniyetin yapı taşlarını birbirine bağlayan bir harç görevi görür. Başta kapitalist sistem içerisindeki aygıtlar olmak üzere bütün sömürü düzenleri haksızlıklar, baskılar ve zulüm için kendine bilimsel kılıf bulmada çok zorluk çekmemektedir. “Hatta denilebilir ki çağımızda bir kötülük işlemek isteyen herkes önce bilimsel olma kimliğini elde etmek zorundadır.” (Özel, 2009: 284) Genel olarak modern bilgiye yönelik eleştirel bir tutum geliştiren Özel bir başka yerde şöyle der: “Günümüz dünyası malumatlar, istatistikler ve lâfazanlıklar dünyasıdır...” (Özel, 2009: 296) İnsanın bir hammaddeye dönüştüğü, sömürüldüğünün farkına varmaması için ideolojik aygıtların devreye girdiği bir çağı eleştiren şair, bilimin bu sömürüyü örtmede, gizlemede hatta insanın daha da özgürleştiği yanılsamasının sürmesinde oynadığı rolün altını çizmektedir. (Tural, 2010: 1353) Özellikle “tarih”e değer düşürücü bir söylemle yer veren şair Amentü şiirinde de “geçti çıvgınların, çibanların, reklamların arasından/geçti tarih denilen tamahkâr tüccarı” (Özel, 2001: 177) diyerek post-yapısalcı söyleme yaklaşır.⁹

⁹ Amentü şiiri üzerinde şairin tarihe bakışını yorumlayan Hasan Aktaş şunları söyler: “Tamahkâr tüccarla benzeştirilmesinde özne rolü oynayan tarih birçok şeyi içinde barındıran, fakat bize çok az şey sunan tarihtir. Bu tarihi

Yine bu dörtlükte yer alan “Verem olmak üretimiz düşürür” ibaresi ise eski ekonomi-politiğimizizin vazgeçilmez unsurlarından olan ve beş yıllık süreler için hazırlanan kalkınma planlarından birinde de neredeyse aynı içerikte yer almaktadır.¹⁰ Verem hastalığının oldukça yaygın olduğu yıllarda hastalıkla mücadelenin önemli bir metodolojik gerekçesi, bu hastalığın üretime yaptığı negatif etkiydi. Çünkü kapitalist sistemin her unsuru, işçiye üretim ve kâr açısından bakar. Ona göre işçinin verem olma hakkı yoktur.¹¹ Bu “burjuva dünyanın karşılıklı çıkardan başka dayanak aramayan soğuk ve bencil” ilişkisinin bir uzantısıdır. (Özel, 2009-b: 362) Bu bağlamda modernizmiantihumanist bir ideoloji olarak tanımlayan yaklaşımlar da mevcuttur. (Touraine, 2004: 46) Modern kapitalist insan için amaç; çok üretip çok faal olmak, çok kazanıp çok faal olmaktır. “Çok öğrenir faal oluruz, çok şey görür, çok şeye dokunur, çok sonuç alır, çok insan tanır, çok dost kazanır, çok düşman edinir ve faaliyetlerimizi devam ettiririz. (...) Faal hayata kendimizi bıraktığımız zaman faaliyet içinde olmamak mümkün değildir. Hem biz faaliyetimizi göstermediğimiz zaman mutsuz oluruz, hem de faal hayata hazırlanmış olan kişilik faaliyetsizliğinde başka faal unsurlar tarafından yıkılır. Dolayısıyla her faaliyet yeni faaliyetleri doğuracak, her değiştirme peşinden başka değiştirmeleri getirecektir. Değiştirmenin hızı ne kadar büyük olursa yan ürünleri de o hıza paralel olacaktır. Hızlı üretmek hızlı satmayı, hızlı satmak hızlı tüketmeyi, hızlı tüketmek hızlı dağılmayı getirecektir.” (Özel, 2009: 358-359) Dolayısıyla bu süratli tempoda kapitalist modernleşme, vereme ya da verem olacak işçiye hem maddi anlamda tahammül edemez hem de manevi anlamda üzülmaz.

Bir Başka Şehir Ahalisi

“Biz şehir ahalisi, üstü çizilmiş kişiler
Kalırız orda senetler, ahizeler ve tren tarifesiyle
Kim bilir kimden umarız emr-i b`il-ma`ruf
Kim bilir kimden umarız nehy-i ani`l-münker
Bize yalnız oğulları asılmış bir kadının
Memeleri ve boynu itimat telkin eder.”

Şiirde iki yerde “şehir ahalisi” ifadesi geçmektedir. Bunlardan ilki şiirin birinci dörtlüğündeki ilk sözcüklerdir. Bu dörtlük “Biz şehir ahalisi, Kara Şemsiyeliler!/Kapçıklar! Evraklılar! Örtü Severler!” diye başlar. İlk “şehir ahalisi”nden sonra gelen “Kara Şemsiyeliler”, “Kapçıklar”, “Evraklılar” ve “Örtü Severler” ifadesi bu “şehir ahalisi”ne ait nitelikler olarak peşpeşe sıralanır. Bu dizelerin ardından gelecek dört tane dörtlük ise konformizmin vermiş olduğu rahatlıkla sergiledikleri davranışın anlamını sorgulamadan yaşayan “şehir ahalisi”nin yaşam tarzına ilişkin zengin ayrıntılar içerir. İkinci kez kullanılan “şehir ahalisi” ise şiirin dörtlükten oluşmayan tek bölümü olan son altı dizelik bölümün başında geçer ve “Biz şehir ahalisi, üstü çizilmiş kişiler” şeklinde başlar. İkinci “şehir ahalisi” yukarıdan beri anlatılandan farklıdır. Burada yeni bir “şehir ahalisi” çıkar okurun karşısına. Bunlar şiirdeki ifadeyle üstü çizilmiş kişilerdir. Üstünü çizmek deyimi, biri ya da birilerinin nezdinde olumsuzlanan, dışlanan özneyi temsil eder. Genel olarak dışlanmaya neden olan husus uyumsuzluk ya da “ayak uyduramama” kaynaklıdır. Üstü çizilmiş kişiler senetler, ahizeler ve tren tarifesiyle kalır. Özellikle seçilen bu araçlar modern hayatı temsilen şiire girmiş önemli göstergelerdir. Senet bir ödeme, ahize bir iletişim, tren ise bir ulaşım aracıdır. Bunlardan senet, Özel’e göre modern insanın ahlâk belirtisidir. Senetlerini vaktinde ya da vadesinde ödeyen insana ahlâklı denmektedir. Dolayısıyla modern-kapitalist öznenin ahlâkı senet ödeme ahlâkıdır. Bu insan velev ki arkadaşına ihanet etmiş olsun, önemli değildir. Önemli olan senetlerin ödenip ödenmemesidir. “Gerçekten bu iki durum, yani arkadaşına ihanet etmek veya

değerlendirmenin relatif bir yorumudur. Çünkü tarih, tamahkâr bir tüccara benzeyen bir potansiyele sahiptir. Tarih konuşabilir fakat yorum yapamaz. Tarihi vak’a toplayıcısı olma anlayışından ‘yorum’a yükseltmek gerekir. İşte bu noktada tarih, tarih felsefesine dönüşür. Bu tarih felsefesini yapan da insandır. Gerçi tarihi de insan yapmıştır. Fakat tarihi yapan ölü insan, değerlendiren ise yaşayan haldeki insandır. Bu noktada işler çetrefilleşir. Tarihi yorumlayan egemen güçlerdir. Bu egemen güçlerin yorumladığı tarihte kendilerinde başka kim varsa ve ne varsa tarihin dışına atılmak durumundadırlar. İşte burada biz tamahkâr tüccara benzeyen tarihle karşı karşıya kalırız.” (Aktaş, 2000: 57)

¹⁰ bk.: <http://eski-tas.blogspot.com.tr/2011/09/insanliktan-cikmanin-hijyenik-yolu.html>

¹¹ Amentü şiirinde “şahlanan grevler içinde kahkahalarım küstah” (Özel, 2001: 180) diyen şair; “grevlerin arkasındaki iktidarın çalışanları çok ucuz çalıştırarak sömürme gibi hinliğine küstah kahkahalar” savurur. (Aktaş, 2000: 50)

senedi vaktinde ödemek modern ahlâk ile gerçek ahlâk arasındaki ayrımı yansıtır. Gerçek ahlâk iki insan arasındaki sarsılmaz güvene müstenittir. Modern ahlâk ise kurumların işleyişine, sistemin aksaksız yürütülmesine, nizamın muhafaza edilmesine bağlanmış ölçüleri geçerli sayar.”(Özel, 2009: 297)Şiirin bu son bölümünde anlatılan üstü çizilmiş “şehir ahali”nin bu araçlarla pek ilişkisi olmaz. Bunlar şehrin bilinen yaşam tarzından uzak durmaya, modern kapitalist hayatın dışında kalmaya çalışan öznelere temsil eder. Kapitalist modernleşmenin merkez mekânlarından olan “Şehir şatafatlıdır, görkemlidir. İçerisinde kendinden uzaklaşmış bir yığın kibirli kalabalığı barındırır. Şehrin ve ‘kalabalığın’ bilincine varan ‘ben’, artık ‘kendine dönmek’ ister. Bu dönüşüm ister istemez, ‘ben’in dünyamodeli ve görüşünde sarsıcı bir değişikliği de beraberinde getirecektir. Bu yeni oluşturulan dünyada, şehrin insanının sürekli beraber olduğu fakat bir türlü farkına varamadığı değerler vardır.” (Tüzer, 2007: 106) Bunlar öznenin tam anlamıyla kendisini bulabilmesi için asıl gerekli olan değerlerdir. Şair şiirin son bölümüne bu değerleri de sığdıracaktır.Şiir şöyle devam eder:

“Kim bilir kimden umarız emr-i b`il-ma`ruf
Kim bilir kimden umarız nehy-i ani`l-münker”

Modern büyük kentlerde ruhsal bir ezinçle yaşayan, sıkışıp kalan üstü çizilmiş “şehir ahali”bazı gruplardan medet umar. Bu gruplar işçi sendikaları, siyasi parti örgütleri, bir kısmını hemşerilerin oluşturduğu dernekler veya lokallerdir. Bunlar bir anlamda bazı sorunlara çözümler bulabilirler. Bunlara göre modern-kapitalist toplumda temel sorunlar üretimin arttırılması, verimli işgücü, çalışma süresinin kısaltılması, geçinme şartları, enflasyon ya da şehirlerin durumu olarak düşünülebilir.Bunların tamamı acil bir siyasi başarı elde etmek isteyen Türkiye insanının kendisini “canhıraş bir şekilde modernleşme ormanındaki en güçlü kaplanın yani kapitalizmin sırtına” (Özel, 1999:131) atmasına neden olan sorunlardır. Fakat Özel’e göre temel sorunlar bunlar değildir, bunlar olmamalıdır. “Bütün bu meselelerin çözümü sağlanınca insan hangi ufuklara ulaşacak?” diye sorar İsmet Özel.Oysa “Böyle bir soru sorulmuyor. Amaç refahsa refah niçin? Amaç sıkıntısız bir hayatsa bu hayat ne işimize yarayacak? Yani insanlık bugün önüne mesele olarak koyduğu şeyleri çözüme kavuşturunca nereye gelmiş olacak? Bu kadarının düşünüldüğü yok, çünkü günlük meseleleri başımıza saranlar, bizlerin bu meselelerden başımızı alıp başka şeyler düşünmemizi istemezler.” (Özel, 2009: 73)Dolayısıyla bu tür yerlerde (sendika, dernek, lokal) insan gruplarının içinde bulunduğu yapı gevşek bir dokuya sahiptir. Bunlar, kolay çözülebilir bağlarla birbirine iliştilmiş insan gruplarıdır.İyiliği emretmek ve kötülükten men etmek özellikle bu insanlar için neden bu kadar önemlidir sorusuna da cevap verir Özel.Ona göre modern dünyada bilgi, iyilik ve kötülük kavramları dışında şekillendi ve gelişti. “Cenneti kazanmak için bazı şeyleri bilmek ve yapmak cehennemden uzak durabilmek için bazı şeyleri bilmemek ve yapmamak anlayışı insanlara yabancıydı. Günümüzde bu derece dallanıp budaklanmış bilgi kümesi karşısında hayrı ve şerri esas alan bilgilere dönmenin gereğini” vurgulamanın şair kendine bir görev olduğunu düşünür. (Özel, 2009: 282)Ayrıca “insanlar emr-i bi`l-ma`ruf ve nehy-i ani`l-münker ile emanete ihanet etmemiş olurlar. (...) Yaratılmışların en şerefli olan insan kendini şerefli kılan özelliklerin mahiyetini kavrayamadıkça kendine yüklenen emanetin de değerini bilemeyecek, onu asli yerine tevdi etmede” başarısızlığa uğraması kaçınılmaz olacaktır. (Özel, 1986: 123)Bir anlamda “emr-i b`il-ma`ruf” ve “nehy-i ani`l-münker” - iyiliği emretmek, kötülükten men etmek- arayışı, şehrin içine çeken girdabından kurtulmak adına birilerinden medet umma arayışıdır. Bunlar bir anlamda kapitalist modernleşmenin kısılcasına girmemiş “şehir ahali”nin kendini diri tutacak bir “emr-i b`il-ma`ruf” ve “nehy-i ani`l-münker” beklentisi gibidir. Peki, bu beklentiyi karşılayacak olan nedir? Bunun cevabı yine şiirin içinde gizlidir:

“Bize yalnız oğulları asılmış bir kadının
Memeleri ve boynu itimat telkin eder.”

Burada bahsedilen kadının İslam tarihinde önemli bir yeri olan Hz. Sümeyye olduğu kuvvetle muhtemeldir. Sümeyye iki şeye muhalefet etmiştir. Onun sesi cahiliye dönemi sömürü düzenine ve sapık inanışlara tepki olarak çıkmıştır. Ardından oğulları asılmış, kendisine işkence yapılmış ve bazı organları kesilerek şehit edilmiş, İslamiyet döneminde ilk kadın şehit

olarak tarihe geçmiştir. Bu yüzden Sümeyye gibi idealist bir kahramanın hikâyesini hatırlamak iyiliği emretmek, kötülükten men etmek adına önemli şeyler verebilir. “Çünkü Modern dünyada bilgi ile doğruluk, ehliyet ile hakikat birbirinden kopmuş durumdadır. İnsanlar bilen ama dürüstlükten uzak, başarabilen ama yanlışa saplanmış halde bulunabilirler.” (Özel, 1986: 49) Dolayısıyla modern “şehir ahalisi”ne bilgi ve ehliyet dışında daha önemli şeyler gereklidir. Özel’in en çok dile getirdiği konulardan birisi modernleşme ile birlikte hayatımıza giren yabancılaşmadır. Bu yabancılaşmaya karşı kendini korumaya çalışan üstü çizilmiş “şehir ahalisi”nin birilerinden “emr-i b`il-ma`ruf” ve “nehy-i ani`l-münker” beklentisine girmesine gerek yoktur. Din hem maddi hem manevi yaşantı için teminat verdiğinden Hz. Sümeyye şiirdeaynı zamanda bireyin kendisine yabancılaşmasının önüne geçecek güven telkin eden, teyakkuzu sağlayıcı bir unsur olarak gösterilir.¹² Bazı değerleri korumak insanların ihtimamını ister, bazı değerler ise insana ihtimam gösterirler. Birincisini insanlar korur, ikinciler insanı korurlar.” (Özel, 1986: 102) Sümeyye insanı koruyan bir değer olarak modern kentlerde tutunmaya çalışan üstü çizilmiş kişiler için payanda olarak sunulur.

Sonuç

Dişlerimiz Arasındaki Ceset şiirinde İsmet Özel, ideolojik geçmişinden dolayı (sosyalizm-İslamcılık) devrimci bir söylemi sürdürmekle birlikte tarihsel söylemi de şiirin içerisinde yerleştirmiştir. Buradaki dil, tarihin ya da başka herhangi bir bilim dalının kullandığı akademik ya da bilgi aktarımını esas alan bir dil değildir. İsmet Özel şiir dilini, dilin şiirsel işlevini iyi kullanan bir şairdir. Bu etkileyici şiir dili sayesinde modernizm ve kapitalizm bağlamında geliştirdiği eleştirel bir söylemi, siyasal bir temi şiirin niteliğine zarar vermeden ya da belli bir kuramsal yaklaşıma göre söyleyecek olursak “biçim”e ve “biçimsel söylem”e gölge düşürmeden yapmayı başarmıştır. Özel şiirin sonunda antimodernist söylemini sürdürerek İslam Tarihinde nitelikli bir vakaya telmihte bulunmaktadır. Din ve her türlü dini etkiyle mücadeleyi önemseyen Machiavelli, Hobbes ve Fransız ansiklopedistleri gibi modernistlerin aksine Özel’in dinin eksenli bir vakayı başat unsur olarak sunması, yani salt bu telminin kendisi bile şiirin antimodernist söylemine önemli bir katkı olarak düşünülebilir. Özel’in *Dişlerimiz Arasındaki Ceset* şiirindeki antimodernist ve antikapitalist söylemin diğer şiirlerinde içeriğini daha da genişleterek bütünüyle bir medeniyet eleştirisine yöneldiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Hasan (2000). *İsmet Özel’in Amentüsü*, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- AKIN, Enis (2003). “İsmet Özel Şiirinde Parçalanma: İsmet Özel’den Ne Öğrenebiliriz?”, *Yasakmeyve*, S. 5. İstanbul.
- AKSAN, Doğan (1993). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Engin Yayınları.
- BORA, Tanıl, GÜLTEKİNGİL, Murat (2005). *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce İslamcılık*, C. 6, İstanbul: İletişim Yayınları, <http://eski-tas.blogspot.com.tr/2011/09/insanliktan-cikmanin-hijyenik-yolu.html> (Erişim: 10.07.2014)
- KUTLU, Mustafa (2011). “Lüks”, *Yeni Şafak*, 30.03.2011.
- ÖZEL, İsmet (1986). *Taşları Yemek Yasak*, İstanbul: Risale Yayınları.
- ÖZEL, İsmet (2001). *Erbain*, İstanbul: Şûle Yayınları.
- ÖZEL, İsmet (2008). *Toparlanın Gitmiyoruz I*, Ankara: Ebabil Yayınları.
- ÖZEL, İsmet (2008-b). *Toparlanın Gitmiyoruz III*, Ankara: Ebabil Yayınları.
- ÖZEL, İsmet (2009). *Zor Zamanda Konuşmak*, İstanbul: Şûle Yayınları.
- ÖZEL, İsmet (2009-b). *Tok Kurda Puslu Hava*, İstanbul: Şûle Yayınları.
- ÖZEL, İsmet (2012). *Desem Öldürürler Demesem Öldüm*, İstanbul: Tiyo Yayınları.
- ÖZEL, İsmet (1999). *Tavşanın Randevusu*, İstanbul: Şûle Yayınları.
- ÖZEL, İsmet (1988). *Üç Mesele*, İstanbul: Çıdam Yayınları.
- ÖZEL, İsmet (1989). *Şiir Okuma Kılavuzu*, İstanbul: Çıdam Yayınları.
- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları,
- TOURAİNE, Alain (2004). *Modernliğin Eleştirisi*, (çev. H. Tufan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,
- TURAL, Secaattin (2010). “İsmet Özel Şiirinde Şehir Algısı” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/1, s. 1346-1360.
- TÜZER, İbrahim (2007). *İsmet Özel’in Şiirleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹² İsmet Özel insanın varoluşunun teyakkuz hali olduğunu, olması gerektiğini ve şiirin de bu teyakkuzu güçlendiren, varoluşu anlamlandıran bir tarafı olduğunu düşünür. (Özel, 1989: 19)